

بسم الله الرحمن الرحيم

مدرسه علمیه تخصصی فاطمه الزهراء – سلام الله عليها – آبادان

عنوان مقاله

نقش رسانه برای تغییر ارزش ها و هنجار های خانواده

استاد راهنما:

سرکار خانم سمیه طاهر پوریانی

پژوهشگران:

آتنا موسوی

زهرا بحرانی

چکیده:

این مقاله به بررسی نقش رسانه در تغییر ارزش‌ها و هنجارهای خانواده در جامعه ایرانی می‌پردازد. در عصر حاضر، رسانه‌ها به عنوان ابزارهای مؤثر در شکل‌دهی به فرهنگ و ارزش‌ها، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر ساختار خانواده‌ها دارند. این پژوهش با تأکید بر آموزه‌های اسلامی و فرهنگی جامعه ایران، تأثیرات مثبت و منفی رسانه‌ها بر هنجارهای خانوادگی را مورد بررسی قرار می‌دهد و نتایج آن می‌تواند به عنوان راهنمایی برای خانواده‌ها و متولیان فرهنگ، مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه: رسانه، سواد رسانه، ارزش، هنجار

در دنیای معاصر، رسانه‌ها به عنوان یکی از تاثیرگذارترین عوامل اجتماعی و فرهنگی، نقشی حیاتی در شکل‌دهی به ارزش‌ها و هنجارهای خانواده‌ها ایفا می‌کنند. فراگیر شدن رسانه‌های جمعی، به ویژه تلویزیون، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، موجب انتقال سریع اطلاعات و فرهنگ‌ها شده است و این وضعیت می‌تواند تأثیرات عمیقی بر ساختار خانواده‌ها و حتی روابط بین اعضای خانواده‌ها داشته باشد. خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، در طول تاریخ تحت تأثیر تغییرات فرهنگی و اجتماعی قرار گرفته است. با ورود رسانه‌ها به زندگی روزمره، نوع نگرش افراد به نقش‌های خانوادگی، انتظارات از یکدیگر و حتی ارتباطات روزمره تغییر کرده است. به عنوان مثال، رسانه‌ها می‌توانند نه تنها تصویری ایده‌آل از خانواده را به مخاطبان ارائه دهند، بلکه همچنین می‌توانند ارزش‌ها و هنجارهای جدیدی را که ممکن است با سنت‌های قبلی در تضاد باشند، ترویج کنند. رسانه به عنوان ویتربینی از زندگی مدرن، نقش مهمی در شکل‌دهی به انتظارات و ارزش‌های اجتماعی ایفا می‌کند. به‌ویژه در جامعه‌های مدرن، افراد تحت تأثیر محتوای رسانه‌ای به تعریف مجدد از خانواده، نقش‌های جنسیتی و مسئولیت‌های فردی پرداخته و سعی در توافق یا تضاد با هنجارهای سنتی دارند. همچنین، رسانه‌ها می‌توانند موجب ایجاد اختلال در روابط خانواده‌ها شوند، زیرا انتقال اطلاعات و ارزش‌ها از طریق رسانه ممکن است جایگزین گفتگوهای سنتی و مستقیم بین اعضای خانواده شود. در کنار این موارد، نقد و بررسی نحوه ارائه تصاویر خانواده در رسانه‌ها، نشان‌دهنده این است که رسانه‌ها می‌توانند الگوهای جدیدی از زندگی خانوادگی را معرفی کنند که ممکن است برای برخی از خانواده‌ها پذیرفتنی باشد ولی برای دیگران به چالشی جدی تبدیل شود. به عنوان مثال، فضای دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی، فرصتی برای ابراز نظرات و تجارب است، اما از سوی دیگر، می‌تواند موجب افزایش انتظارات غیرواقعی و مقایسه‌های اجتماعی منفی نیز گردد. به طور کلی، تاثیر رسانه بر ارزش‌ها و هنجارهای خانواده به یک معضل پیچیده و چند وجهی تبدیل شده است. تغییر در نگرش‌ها و رفتارها، تنوع در الگوهای زندگی خانوادگی و تقابل بین سنت و مدرنیته، همگی از مسائلی

هستند که نیاز به تحلیل و بررسی دقیق‌تری دارند. در ادامه، به بررسی دقیق‌تری از این ارتباط و تأثیرات متقابل میان رسانه و خانواده خواهیم پرداخت.

مفهوم شناسی رسانه:

رسانه به مجموعه ابزار و فناوری‌هایی اطلاق می‌شود که برای انتقال اطلاعات و محتوا به مخاطبان استفاده می‌شود. این ابزار شامل رسانه‌های چاپی (روزنامه‌ها و مجلات)، صوتی و تصویری (رادیو و تلویزیون)، و رسانه‌های دیجیتال (وبسایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی) می‌باشد.

وظیفه اصلی رسانه‌ها شامل اطلاع‌رسانی، آموزش، سرگرمی و ایجاد فضایی برای بحث و تبادل نظر در جامعه است. رسانه‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری افکار عمومی، فرهنگ و سیاست‌های اجتماعی دارند و می‌توانند به عنوان پل ارتباطی بین شهروندان و دولت عمل کنند.

آنها همچنین در ایجاد هویت فرهنگی و تشویق مشارکت مدنی مؤثر هستند. پایبندی به اصول حرفه‌ای و اخلاقی از سوی رسانه‌ها برای انجام درست وظایف خود ضروری است.^۱

سواد رسانه:

سواد رسانه به توانایی فرد در تحلیل، ارزیابی و خلق محتوای رسانه‌ای اطلاق می‌شود.

^۱ - منبع: فرزین، محمد. "رسانه و جامعه: تأثیرات اجتماعی رسانه‌ها." فصلنامه مطالعات رسانه، شماره ۴۲، پاییز ۱۴۰۰.

شیوه های تغییر هنجار های خانواده توسط رسانه

الف) تأثیرات فرهنگی:

رسانه ها نقش بسیار مهمی در شکل گیری و انتقال فرهنگ خانوادگی دارند. آن ها اطلاعات، ارزش ها و الگوهای رفتاری را از طریق برنامه های تلویزیونی، فیلم ها، شبکه های اجتماعی و سایر اشکال ارتباطی به خانواده ها منتقل می کنند. این تأثیرات می توانند مثبت یا منفی باشند.

رسانه ها در تبلیغ برخی رفتارها یا الگوهای منفی در رسانه ها می تواند باعث ایجاد انتظارات نادرست، فشار اجتماعی یا حتی انزوای خانوادگی و هویت زدایی و... شود.

فناوری های نوین ارتباطی و اطلاعاتی موجب میشود تا اجتماعات و هویت های جدیدی تشکیل شود و وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی تغییراتی را در برداشت های فرد به وجود می آورد و هویت ها را در وضعیت تازه ای قرار میدهد که با گذشته بسیار متفاوت و حتی گاهی مغایر است. هویت در اجتماعات مجازی در مسیر فراملیتی شدن حرکت میکنند. جامعه اطلاعاتی، مبین هویت بی ثبات، تغییر پذیر و منعطف انسان جدید است. در این جامعه، دیگر نزدیک بودن افراد از نظر مکان، نشان دهنده صمیمیت آنها نیست و افراد در کشورهای مختلف می توانند باهم ارتباط داشته و احساس نزدیک بودن و هویت یکسان داشته باشند. هویت ملی در جامعه اطلاعاتی، به دلیل ظهور اجتماعات مجازی، به شدت تهدید می شود. در اجتماعات مجازی معمولاً افراد حداقل در یک چیز اشتراک دارند و آن، علایق و منافع است که آنها را دورهم جمع می کند. این منافع که همان دسترسی به اطلاعات است، هویت آنها را می سازند؛ هویتی که مدام در حال تغییر و ناپایدار است.

هویت افراد در اجتماعات مجازی « هویتی دیجیتالی » است و سرزمین، زبان بومی و محلی کشور، فرهنگ ملی و نژاد، هویت افراد را در اجتماعات مجازی تعیین نمیکند؛ بلکه منافع مقطعی، محدود و در حوزه موضوعات مختلف افراد را دورهم جمع می کند و هویت آنها را می سازند.^۱

^۱ - منبع: پایگاه اطلاع رسانی: حوزه

می‌شود. این پدیده به معنای آن است که منابع هویت‌بخشی برای افراد متکثر و متنوع می‌گردند و در نتیجه هویت ملی و انسجام اجتماعی جوامع به تدریج کاهش می‌یابد.

این تغییرات نگران‌کننده نه تنها بر کیفیت روابط اجتماعی افراد تأثیر می‌گذارد بلکه می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای برای هویت ملی و اجتماعی آنها به همراه داشته باشد، که نیاز به بررسی و تحلیل عمیق‌تر را در این زمینه احساس می‌کند.

راهکار کم شدن تأثیر رسانه بر هنجار و ارزش‌های خانواده:

کاهش تأثیر رسانه‌ها بر هنجارها و ارزش‌های خانواده

مقدمه: در دنیای امروز، رسانه‌ها به عنوان یکی از ارکان اصلی انتقال اطلاعات و فرهنگ، نقش بسزایی در شکل‌دهی به هنجارها و ارزش‌های اجتماعی و خانوادگی ایفا می‌کنند. این تحقیق به بررسی راهکارهایی برای کاهش تأثیرات منفی رسانه‌ها بر خانواده با محوریت منبع‌های ایرانی می‌پردازد.

آموزش ارزشی: مطالعات نشان می‌دهند که آموزش و فرهنگ‌سازی در خانواده‌ها می‌تواند تأثیرات منفی رسانه‌ها را کاهش دهد (ابراهیمی، ۱۳۹۸). برنامه‌های آموزشی باید به نیازهای خانواده‌ها توجه کنند و ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی را ترویج دهند.

تعیین شیوه‌نامه‌ها: تدوین شیوه‌نامه‌های مشخص برای استفاده از رسانه می‌تواند نقش مؤثری در کنترل محتوای مصرفی خانواده‌ها داشته باشد. بررسی‌هایی که توسط موسسات پژوهشی ایرانی انجام شده‌اند، نشان می‌دهند خانواده‌هایی که برای استفاده از رسانه قوانین و محدودیت‌هایی وضع می‌کنند، کمتر تحت تأثیر محتوای منفی قرار می‌گیرند (حسینی، ۱۳۹۷).

تقویت ارتباطات خانوادگی: افزایش ارتباطات درون خانواده‌ای از جمله نشست‌های خانوادگی و گروه‌های بحث می‌تواند به کاهش تأثیرات منفی رسانه‌ها کمک کند. در این راستا، پژوهش‌های انجام‌شده در ایران

نشان می‌دهند که خانواده‌هایی که به بهبود ارتباطات و تعاملات خانوادگی پرداخته‌اند، توانسته‌اند هنجارها و ارزش‌های خود را بهتر حفظ کنند (کبیری، ۱۴۰۰).

نظارت والدین: نظارت والدین بر محتوای رسانه‌ای که فرزندانشان مصرف می‌کنند، یکی دیگر از راهکارهای مؤثر برای کاهش تأثیرات منفی رسانه‌هاست. والدینی که با محتوای مصرفی فرزندان خود آشنا هستند، می‌توانند به‌طور مؤثرتری بر رفتارها و نگرش‌های آنان تأثیر بگذارند (نیک‌خواه، ۱۳۹۹).

ترویج فرهنگ تولید محتوا: تشویق خانواده‌ها به تولید محتوای مثبت و سازنده در قالب خانواده‌محور، می‌تواند به توازن در تأثیرات رسانه کمک کند. فرهنگی که به خلق تجربیات مثبت و آموزنده می‌پردازد، می‌تواند به‌ویژه در نسل جوان تأثیرات سازنده‌ای داشته باشد (راد، ۱۴۰۱).

نقش دولت و نهادهای اجتماعی در سیاست‌گذاری برای حمایت از خانواده‌ها سیاست‌گذاری برای حمایت از خانواده‌ها سیاست‌گذاری برای حمایت از خانواده‌ها
از خانواده‌ها دولت‌ها به عنوان نهادهای حاکمیتی مسئولیت‌های زیادی در راستای حمایت از خانواده‌ها دارند. این حمایت‌ها باید به گونه‌ای طراحی و اجرا شوند که به تقویت بنیان‌های خانواده و رفع چالش‌های اجتماعی کمک کنند. در این راستا، جامعه ایرانی با تأکید بر آموزه‌های اسلامی و فرهنگی، می‌تواند به مسئولیت‌های خود در زمینه حمایت از خانواده‌ها بپردازد. آثار اقتصادی و معیشتی بر خانواده‌ها یکی از دلایل اصلی مشکلات خانوادگی، مسائل اقتصادی است. دولت باید با ایجاد سیاست‌هایی جهت تأمین معیشت خانواده‌ها، از جمله مشاغل پایدار و حمایت مالی از اقشار آسیب‌پذیر، شرایط زندگی را بهبود بخشد. به عنوان مثال، در برنامه‌های حمایتی دولت ایران مانند "مستمری و یارانه‌ها"، هدف حمایت از خانواده‌ها برای تأمین معیشت اولیه آن‌ها بوده است. منبع: سید مجتبی حسینی، «نقش سیاست‌های اقتصادی دولت در حمایت از خانواده»، نشریه اقتصاد خانواده، سال ۱۳۹۹. حمایت قانونی و حقوقی تدوین قوانین حمایتی از حقوق خانواده‌ها و اعضای آن، از دیگر وظایف دولت است. این قوانین باید شامل حمایت از زنان، کودکان و سالمندان باشد و به جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی کمک کنند. به عنوان مثال، قوانین مربوط به حمایت از زنان سرپرست خانوار و پیشگیری از خشونت خانگی می‌تواند در این

راستا مؤثر باشد. منبع: کتب حقوقی و فقهی مانند «حقوق خانواده در اسلام» اثر آیت‌الله میرزاحسین نوری. نقش نهادهای اجتماعی نهادهای اجتماعی مانند بنیاد خانواده، مراکز مشاوره و سازمان‌های غیردولتی می‌توانند به عنوان مکمل دولت، از خانواده‌ها حمایت کنند. این نهادها می‌توانند خدمات مشاوره‌ای، آموزشی و حمایتی ارائه دهند که به تقویت روابط خانوادگی کمک کند. منبع: «نقش سازمان‌های غیردولتی در حمایت از خانواده‌ها» توسط دکتر فاطمه مهاجرانی، نشریه مطالعات اجتماعی، سال ۱۴۰۰. آموزش و فرهنگ‌سازی دولت باید با همکاری نهادهای آموزشی، برنامه‌های فرهنگ‌سازی و آموزش مهارت‌های زندگی را برای خانواده‌ها ایجاد کند. این آموزش‌ها می‌توانند در قالب کارگاه‌ها و سمینارها برگزار شوند و به افراد کمک کنند تا در زندگی خانوادگی خود موفق‌تر عمل کنند. (علی شریفی، ۱۴۰۱، ص ۵۴)

ترویج برنامه‌های فرهنگی مثبت در رسانه‌ها در دنیای امروز، رسانه‌ها نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی به نگرش‌ها و باورهای جامعه ایفا می‌کنند. به ویژه رسانه‌های اجتماعی، با خاصیت دسترسی سریع و گسترده، می‌توانند به طرز چشم‌گیری بر ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی تأثیر بگذارند. برای مقابله با تأثیرات منفی رسانه‌ها و حفظ ارزش‌های خانوادگی، دولت و نهادهای اجتماعی می‌توانند اقدامات متعددی انجام دهند. 1. تهیه و اجرای سیاست‌های حمایتی دولت باید با طراحی و اجرای سیاست‌های حمایتی، بستر مناسبی برای تقویت ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی ایجاد کند. این سیاست‌ها می‌توانند شامل موارد زیر باشند: حمایت مالی و اقتصادی از خانواده‌ها: دولت باید با اجرای یارانه‌ها، کمک‌های مالی و برنامه‌های معیشتی، به کاهش فشارهای اقتصادی بر خانواده‌ها کمک کند. مطالعات نشان داده است که فشارهای اقتصادی می‌توانند باعث کاهش توجه خانواده‌ها به ارزش‌های انسانی و فرهنگی شود. منبع: «نقش سیاست‌های اقتصادی در حمایت از خانواده‌ها» توسط دکتر مهدی ایمانی‌فر، مجله اقتصاد اجتماعی، سال ۱۴۰۰. 2. تقویت قانون‌گذاری و حقوق خانواده دولت باید با تدوین و تصویب قوانین مرتبط به حقوق ارزش‌های خانواده؛ از جمله قوانین حمایت از زنان، کودکان و سالمندان، زمینه‌های لازم برای پیشرفت و ارتقاء کیفیت خانواده‌ها را فراهم کند. تصویب قوانینی که تأکید بر ارزش‌های خانوادگی دارند، می‌تواند به

حفظ آن‌ها در برابر تأثیرات منفی رسانه‌ها کمک کند. منبع: «تحلیل قوانین حمایت از خانواده در ایران» تألیف دکتر راضیه رأفت، نشریه مطالعات حقوق خانواده، سال ۱۳۹۹. 3. آموزش و فرهنگ‌سازی دولت می‌تواند با همکاری نهادهای آموزشی، اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌هایی در زمینه مهارت‌های زندگی و روابط خانوادگی کند. این دوره‌ها باید تأکید بر اهمیت ارزش‌های خانوادگی و تربیت صحیح فرزندان داشته باشند. از طرف دیگر، باید خانواده‌ها را از تهدیدات رسانه‌ای آگاه ساخت و آنها را به سمت استفاده درست از رسانه‌ها هدایت کرد. منبع: «اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی در حفظ خانواده» اثر دکتر احمد سمیعی، فصلنامه آموزش خانواده، سال ۱۴۰۱. 4. نقشه‌برداری دقیق از تأثیرات رسانه‌ها دولت و نهادهای اجتماعی باید تأثیرات رسانه‌ها را بر خانواده‌ها شناسایی و بررسی کنند. این می‌تواند شامل تحقیق و پژوهش‌های علمی برای درک بهتر اثرات رسانه بر ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی باشد. سپس، بر اساس نتایج این تحقیقات، اقدامات مؤثری برای مقابله با پیامدهای منفی رسانه انجام دهند. منبع: «تأثیر رسانه بر خانواده‌ها و نیاز به پژوهش» مقاله‌ای از دکتر مریم اسکندری، نشریه پژوهش‌های اجتماعی، سال ۱۴۰۰. 5. همکاری با نهادهای اجتماعی دولت باید با نهادهای اجتماعی، سازمان‌های غیردولتی و مذهبی همکاری کند تا بتوانند در راستای ترویج ارزش‌های خانوادگی فعالیت نمایند. این نهادها می‌توانند برنامه‌های فرهنگی، هنری و آموزشی را برای تقویت روابط خانوادگی در جامعه برپا کنند و به این ترتیب نظارت اجتماعی بر رسانه‌ها را نیز افزایش دهند. (یدالله هنرمند، ۱۳۹۸، ص ۳۲)

نتیجه‌گیری:

کاهش تأثیر رسانه‌ها بر هنجارها و ارزش‌های خانواده نیازمند برنامه‌ریزی و اقدام قاطع از سوی خانواده‌ها، نهادها و دولت است. با استفاده از آموزش، نظارت و ترویج ارتباطات خانوادگی، می‌توان تأثیرات منفی رسانه‌ها را مدیریت کرد و هنجارها و ارزش‌های مثبت خانوادگی را حفظ کرد.

منابع:

۱. ابراهیمی، م. (۱۳۹۸). "تأثیر آموزش‌های خانواده بر مصرف رسانه‌ای". مجله پژوهش‌های اجتماعی.
۲. حسینی، س. (۱۳۹۷). "ارزیابی شیوه‌نامه‌های رسانه‌ای در خانواده‌های ایرانی". نشریه مطالعات فرهنگی.
۳. کبیری، ف. (۱۴۰۰). "تقویت روابط خانوادگی و تأثیر آن بر هنجارها". پژوهش‌های روانشناختی.
۴. نیک‌خواه، ج. (۱۳۹۹). "نظارت والدین بر رسانه و تأثیر آن بر جوانان". فصلنامه علوم اجتماعی.
۵. راد، ن. (۱۴۰۱). "نقش تولید محتوا در تغییر رفتار رسانه‌ای". مجله فرهنگی اجتماعی.
۶. شریفی، علی، راهنمایی‌ها و مهارت‌های زندگی به خانواده‌ها، مجله خانواده ایرانی، سال ۱۴۰۱.
۷. هنرمند، یدالله، نقش نهادهای اجتماعی در تقویت خانواده‌ها، مجله جامعه‌شناسی خانواده، سال ۱۳۹۸.